

A balassagyarmati zsidó közösség az egyik legrégebbi magyarországi diaszpóra. Múltja mintegy hatszáz esztendőre tekint vissza. Lélekszáma a XVIII. század közepétől indult gyors növekedésnek.

Egy évszázad múltán, a XIX. század közepére már a helyi népesség 39,32 %-a vallotta magát izraelita vallásúnak. A közösség kezdetben jobbára csak kereskedők közössége volt, majd az 1868-as emancipációs törvényt követően a helyi diaszpóra tagjait immáron a dualizmuskori nógrádi megyeszékhely, Balassagyarmat társadalmi-, gazdasági-, kulturális életének valamennyi területén meg lehetett találni.

A XVIII. század második felétől híres jesíva működött itt, és ebben az időszakban épült meg a közösség első zsinagógája is. Utóbbi azonban a reformkorra már kicsinek bizonyult, ezért a közösség egy új, monumentális zsinagóga építésébe kezdett 1839-ben. Az építéskörüli idők belső viszályai miatt azonban a készülő zsinagóga az 1850-as évek végéig torzón, félig kész állapotban állt. Ez idő tájt került a Hitközség élére Deutsch Áron Dávid főrabbi, aki erős kezű rabbiként rendet teremtett a belső feszültségektől, ellentétektől megfásult közösségben és elérte, hogy az 1868-as emancipációs törvényt követő hónapokban fölépüljön végre a balassagyarmati közösség zsinagógája. Ez a monumentális építészeti remekmű az egyetemes zsidó kultúra egyik legjelentősebb európai ortodox zsidó istentiszteleti helye volt, egészen 1944 december 9-én hajnalig, amikor is egy távozó német hitlerista katonai alakulat fölrobbantotta azt.

A nagy zsinagóga mellett a városban további két kisebb imaház is szolgálta a hitéletet, az 1852-ben épült Bet-Hamidras épületében, ill. az 1920-as években épített Ifjúsági Egyesület székházában. Külön épülete volt a Talmud Tóra-, valamint a Zsidó Elemi Népiskolának, a Chevra Kadisának. Balassagyarmaton jelentős mikve, mazzósz sütőde és kóser vágoda is működött. Mindezekon túlmenően tucatnyi jótékonyági zsidó egyesület és alapítvány fejtett ki áldásos tevékenységet. A közösségnek a két világháború közötti időkben saját kiadású lapja is volt, "Szombat" néven.

A nagymúltú közösség tagjai közül 1944-ben, a holocaust borzalmai idején mintegy kétezer személyt hurcoltak el munkatáborokba ill. pusztítottak el minden képzeletet fölülmúló kegyetlenséggel. Mindössze 136-an tértek vissza.

„1944. június 10-én a halálmenet a Csesztvei úton haladt Nyírjespusztáról, az Ilovszky-féle mintagazdaság dohánypajtáiból a balassagyarmati vasútállomásra, a bevagonírozásra. Az utca lakói riadtan figyelték a redőnyök rácsai mögül, a behúzott függönyök résein a sok-sok elgyötört ismerőst, midőn fegyelmezett alakzatban vonultak, akkor még nem lehetett tudni, hogy életük utolsó utazása felé. A vonulók között voltak a minapi iskolai padtársak, játszótársak; a jól ismert kereskedők, mesteremberek; köztisztviselőkben álló orvosok és jogászok, gyerekek és felnőttek. „

1993-ban a balassagyarmati izraelita temetőt elsőként nyilvánították *országosan védett műemlékké* a magyarországi zsidó emlékhelyek közül. A műemlék temetőben az 1700-as évektől találhatóak sírkövek, köztük több száz kohén és lévi sírhely, melyeket a világ mind az öt földrészéről látogatnak hozzátartozók.

Forrás: <https://www.balassagyarmatizsidóság.hu/>